

# Z WARSZTATÓW BADAWCZYCH

Stanisław Wójtowicz

## RELACJE Z ROWIEŚNIKAMI A PICIE ALKOHOLU PRZEZ DORASTAJĄCYCH\*.

### 1. Problematyka i pytania badawcze

Picie alkoholu przez dorastającą młodzież nie jest zjawiskiem występującym w niewielkich, specyficznych środowiskach, ale dotyczy ogółu dorastających, przynajmniej w naszym kręgu kulturowym. Wyniki badań nad używaniem alkoholu sygnalizują obniżanie się wieku inicjacji alkoholowej oraz wzrastającą częstotliwość i intensywność picia alkoholu tak przez chłopców, jak i przez dziewczęta, których "osiągnięcia" niejednokrotnie dorównują "osiągnięciom" chłopców.

Inicjacja picia alkoholu uważana bywa, w literaturze dotyczącej omawianego tematu, za jedno z zadań rozwojowych realizowanych w okresie dorastania (por. Frączek, 1990). Nie tłumaczy to jednak wzrostu częstotliwości i intensywności picia przez dorastających.

Okres dorastania to okres przyspieszonego rozwoju biologicznego, ale także intensywnych zmian w funkcjonowaniu psychospołecznym młodego człowieka. Jest to także okres przewartościowywania autorytetów. Rośnie znaczenie grupy rówieśniczej kosztem rodziców i opiekunów. To właśnie przyjaciele (koledzy) dają niejednokrotnie oparcie psychiczne, wyznaczają normy postępowania, pomagają w podejmowaniu decyzji, wpływają na funkcjonowanie dorastającego w innych środowiskach (np. szkolnym, rodzinnym). Jeśli grupowe normy używania środków uzależniających (w tym alkoholu) są raczej liberalne, istnieje duże prawdopodobieństwo

---

\* Opracowanie przygotowane w ramach programu badawczego pt. "Charakterystyka wzorów zachowań zdrowotnych wśród dorastających" realizowanego pod kierunkiem prof. dr hab. H. Frączka w Zakładzie Psychologii IPiN (temat nr 38 IPiN)

stwo, że przynależność do takiej grupy, czy nawet chęć urzestnictwa w niej, wiązać się będzie z mniejszą czy większą obecnością alkoholu w życiu młodego człowieka.

L. Shilts (1991), badając czternasto- i piętnastolatków (237 osób) stwierdził, że ci spośród badanych, którzy przyznawali się do picia alkoholu, spędzali więcej czasu z przyjaciółmi niż z rodzicami i twierdzili, że ich przyjaciele również piją alkohol. Również W.R. Downs (1987), przeprowadzając badania metodą wywiadu telefonicznego wśród 1014 osób (13-17 lat), odkrył istotny związek między piciem alkoholu przez osoby badane a piciem przez ich przyjaciół. W kanadyjskich badaniach (A.J. Sigger i współp., 1985), przeprowadzonych taką samą metodą wśród ok. 11000 badanych, 20% regularnie pijących 15-19-latków twierdziło, że przynajmniej połowa ich przyjaciół nadużywa alkoholu. Także J. Wilks, V.J. Callan i D.A. Austin (1989), badający młodzież brytyjską, zwracają uwagę na znaczenie norm picia alkoholu w grupach rówieśniczych dla używania alkoholu przez dorastających.

Wyniki badań longitudinalnych wśród 1200 uczniów warszawskich szkół (11-17 lat) są zbieżne z przedstawionymi powyżej, a ponadto stwierdzono, że badani pili najczęściej w czasie imprez młodzieżowych i wyjazdów wakacyjnych z reguły w obecności rówieśników (Wójtowicz, 1992).

E. Grudziak-Sobczyk (1992), w swoim opracowaniu podsumowującym wyniki badań nad piciem alkoholu przez młodzież przeprowadzonych w ostatnich kilku latach w Polsce, zwraca uwagę na znaczenie grupy rówieśniczej dla inicjacji i intensywności picia alkoholu (picie alkoholu pod wpływem namowy kolegów, odczuwanie braku prawdziwych przyjaciół przez osoby dużo pijące).

J.J. Horan i L.K. Straus (1987), omawiając liczne badania nad piciem alkoholu przez dorastających, zauważają, że wśród wymienianych przez młodzież przyczyn picia bardzo często powtarza się chęć przynależności do grupy i akceptacja z jej strony.

W niniejszym opracowaniu staramy się odpowiedzieć na pytanie, które z wybranych relacji z rówieśnikami mają znaczenie dla intensywności picia alkoholu dorastających, jaki jest kierunek tych zależności, czy wpływa na nie płeć osób badanych.

## 2. Metoda i procedura badań.

Osoby badane. Badania zostały przeprowadzone wśród uczniów 1, 2, i 3 klas liceów ogólnokształcących i techników w Warszawie (środowisko wielkomiejskie) i Kraśniku (środowisko małego miasta). Przebadano 411 dziewcząt i 552 chłopców w wieku 15-18 lat.

Narzędzie badawcze. W badaniach wykorzystano kwestionariusz TY I ZDROWIE będący, opracowaną przez A. Frączka i E. Stępień, polską wersją "Health Behavior Questionnaire" R. Jessor, J.E. Donovana i M. Costy (Frączek, Stępień, 1991).

Badania przeprowadzono, po uprzednim uzgodnieniu z dyrekcją, na terenie szkoły w czasie zajęć lekcyjnych, bez obecności nauczyciela. Uczniowie wypełniali kwestionariusz anonimowo lub podając dane identyfikacyjne, jeśli wyrażali zgodę na uczestnictwo w powtórny badaniu.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano do analizy statystycznej odpowiedzi badanych na pytania dotyczące:

1. właściwości socjodemograficznych (płeć, wiek, szkoła, miasto);
2. częstości picia i ilości wypijanego alkoholu;
3. własnej grupy rówieśniczej:
  - a) liczby bliskich przyjaciół,
  - b) ilości czasu spędzanego w ciągu tygodnia z przyjaciółmi,
  - c) postaw przyjaciół wobec pijących rówieśników,
  - d) liczby przyjaciół pijących alkohol,
  - e) relacji z przyjaciółmi:
    - ocena współżycia z rówieśnikami,
    - wsparcie ze strony przyjaciół,
    - kontrola ze strony przyjaciół,
    - odporność na nacisk rówieśników,
  - f) relacji rodzice - przyjaciele:
    - zgodność poglądów,
    - wpływ na podejmowanie decyzji.

## 3. Wyniki.

### 1. Intensywność picia alkoholu.

Spośród 963 badanych 665 osób (tj. 69%) piło alkohol więcej niż

2-3 razy w życiu i miało takie doświadczenie w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Częściej o picciu alkoholu informowali chłopcy (N=425 tj. 77%) niż dziewczęta (N=242 tj. 59%).

Skumulowany wskaźnik intensywności picia oceniano biorąc pod uwagę odpowiedzi badanych na pytania dotyczące: częstości picia alkoholu; - ilości zazwyczaj wypijanego alkoholu; częstości picia powyżej pięciu kieliszków wina, wódki lub puszek piwa w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Wskaźnik ten zawiera się zatem w przedziale od 3 do 26 punktów. Spójność wewnętrzna tak skonstruowanej skali jest zadawalająca - alfa Cronbacha = 0,778 (zobacz także: Frączek, Stępień, Wójtowicz, 1992). Na tej skali wyodrębniono: przedział 3 do 9 pkt (niska intensywność picia), przedział 10 do 17 pkt (średnia intensywność picia), - przedział 18 do 26 pkt (duża intensywność picia).

Tabela 1. Rozkład liczebności osób badanych (dziewcząt i chłopców w różnych przedziałach skali "intensywności picia".

Intensywność picia	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	N	%	N	%	N	%
1. Mało i sporadycznie	171	71%	139	33%	310	47%
2. Średnio intensywnie	57	23%	210	50%	267	40%
3. Dużo i systematycznie	14	6%	74	17%	88	13%

Nawet pobieżne przyjrzenie się danym w Tabeli 1 sygnalizuje, że:

1) chłopcy piją alkohol częściej i w większych ilościach niż dziewczęta;

2) dwie trzecie wszystkich pijących chłopców i jedna trzecia dziewcząt pije alkohol conajmniej średnio intensywnie (2-3 razy w miesiącu, nie mniej niż 3 kieliszki jednorazowo, a raz w miesiącu ponad 5 kieliszków).

Bardziej szczegółowa charakterystyka częstości i intensywności picia alkoholu przez dorastających została przedstawiona w innym

opracowaniu (zob. Frączek, Stępień, Wójtowicz, 1993). Przypomnijmy, że w niniejszym opracowaniu zajmiemy się charakterystyką i analizą związków między społecznym osadzeniem dorastających w grupie rówieśniczej a używaniem alkoholu.

2. Relacje z rówieśnikami a intensywność picia alkoholu. Analizując zależności między zmiennymi określającymi związki osoby badanej z grupą rówieśniczą a intensywnością picia alkoholu zastosowano analizę kowariancyjną, w ten sposób wyeliminowano wpływ innych zmiennych jak wiek i typ szkoły, które różnicują intensywność picia.

Tabela 2. Wyniki analizy wariancji dla intensywności picia alkoholu i relacji z przyjaciółmi.

Zmienna	Chłopcy		Dziewczęta	
	F	P	F	P
Ilość przyjaciół	0.70	n.i.	0.84	n.i.
Ilość czasu spędzanego z przyjaciółmi	4.52	.001	4.80	.000
Ilość przyjaciół pijących alkohol	17.97	.000	18.89	.000
Postawy przyjaciół wobec picia alkoholu	11.45	.000	22.73	.000
Współżycie koleżeńskie z przyjaciółmi	2.67	.047	1.77	n.i.
Odporność na wpływ przyjaciół	0.55	n.i.	3.19	.024
Wsparcie przyjaciół	1.02	n.i.	1.29	n.i.
Kontrola ze strony przyjaciół	0.94	n.i.	1.07	n.i.
Zgodność poglądów rodziców i przyjaciół	7.87	.000	1.83	n.i.
Wpływ rodziców i przyjaciół na podejmowanie decyzji	3.24	.000	4.34	.000

Analiza wariancji nie wykazała istotnego związku między ilością bliskich przyjaciół i intensywnością picia alkoholu (patrz Tabela 2).

Istotne znaczenie dla intensywności picia, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, mają natomiast: ilość czasu spędzanego w ciągu tygodnia z przyjaciółmi (F=4,52 p<0,001 dla chłopców i F=4,80 p<0,0001 dla dziewcząt), liczbą przyjaciół, którzy regularnie piją alkohol (F=17,92 p<0,001 dla chłopców i F=13,42

$p < 0,001$  dla dziewcząt) i stosunek przyjaciół do picia alkoholu przez rówieśników ( $F=11,45$   $p < 0,001$  dla chłopców i  $F=14,79$   $p < 0,001$  dla dziewcząt).

Badani, którzy w ciągu tygodnia spędzają z przyjaciółmi najwięcej czasu (ponad 8 godzin), piją więcej i częściej niż ci, którzy poświęcają kolegom mniej czasu. Ogólna tendencja jest taka, że im więcej czasu badani poświęcają na spotkania z przyjaciółmi, tym intensywniejsze mają kontakty z alkoholem (por. Ryc. 1).

Osoby, które twierdzą, że nikt albo tylko niektórzy z ich przyjaciół piją w miarę regularnie alkohol osiągają niższy wskaźnik intensywności picia niż ci, którzy uważają, że większość czy też wszyscy ich przyjaciele piją regularnie alkohol (por. Ryc. 2). Warto zwrócić uwagę, że ci spośród chłopców, których wszyscy przyjaciele piją regularnie, uzyskali na skali IP ponad 18 pkt, a więc wynik wskazujący na dużą intensywność picia alkoholu.

Na marginesie, zwraca uwagę duża liczba osób, które twierdzą, że żaden z ich przyjaciół nie pije regularnie (35% chłopców i 46% dziewcząt), podczas gdy w badanej populacji osoby takie stanowiły 13% ogółu.

Im większą dezaprobatę dla picia alkoholu przez rówieśników wyrażają przyjaciele osoby badanej, tym mniej intensywnie ona pije (por. Ryc. 3). O ile ci, których przyjaciele zdecydowanie opowiadają się za piciem, piją dość dużo (IP=16 pkt), o tyle ci, których przyjaciele zdecydowanie je potępiają, piją raczej sporadycznie (IP = 6-7 pkt). W grupie osób, których przyjaciele zdecydowanie opowiadają się za piciem, nie obserwujemy istotnych różnic pod względem intensywności picia między chłopcami i dziewczętami (w innych grupach, podobnie jak w całej badanej populacji, te różnice są znaczące).

Ocena współzycia z rówieśnikami jest istotna dla intensywności picia tylko wśród chłopców ( $F=2,67$   $p < 0,05$ ), chociaż podobne zależności obserwujemy także w grupie dziewcząt.

Najniższy wskaźnik intensywności picia mają te osoby badane, które uważają, że ich stosunki koleżeńskie z rówieśnikami układają się niezbyt dobrze, zaś najwyższy ci, którzy uważają, że są one bardzo dobre (por. Ryc. 4).

Z kolei tylko w grupie dziewcząt występuje istotny związek

między intensywnością picia a odpornością na nacisk przyjaciół ( $F=3,19$   $p<0,03$ ), chociaż rozkład średnich w grupie chłopców jest podobny. Dziewczeta, które twierdzą, że wcale nie potrafią oprzeć się naciskowi ze strony rówieśników, piją częściej i więcej niż te, które uważają, że potrafią się oprzeć takiemu naciskowi (por. Ryc. 5).

Nieistotny natomiast okazał się związek intensywności picia ze wsparciem dawanym osobie badanej przez przyjaciół oraz kontrolą negatywnych zachowań ze strony przyjaciół. Bez względu na to, czy badani otrzymywali w trudnych dla nich sytuacjach wsparcie od przyjaciół czy nie, a także na to, czy przyjaciele próbują kontrolować ich negatywne zachowania czy nie, nie różnią się oni pod względem intensywności picia alkoholu.

Spośród zmiennych opisujących relacje między rodzicami i przyjaciółmi istotny dla całej grupy ( $F=3,24$   $p<0,004$  dla chłopców i  $F=4,34$   $p<0,001$  dla dziewcząt) jest związek między wpływem rodziców bądź przyjaciół na podejmowanie ważnych decyzji a intensywnością picia alkoholu. Najwyższy wskaźnik intensywności picia mają osoby, na których decyzje największy wpływ mają rady przyjaciół, a najmniejszy badani słuchający raczej rad rodziców (różnica na skali PI ok. 5 pkt - por. Ryc. 6).

Ostatnia z interesujących nas zmiennych - zgodność poglądów rodziców i przyjaciół - wiąże się istotnie z intensywnością picia tylko w grupie chłopców ( $F=7,87$   $p<0,001$ ). Ci z nich, którzy uważają, że poglądy rodziców i przyjaciół są zgodne bądź raczej zgodne, mają niższy wskaźnik intensywności picia niż ci, którzy nie spostrzegają takiej zgodności (por. Ryc. 7).

#### 4. Uwagi i konkluzje

Podsumowując wyniki omawianych w tym opracowaniu analiz, można powiedzieć, że powszechność picia alkoholu przez dorastającą młodzież potwierdza, że obok aktywności seksualnej, jest ono jednym z "popularniejszych" sposobów "manifestowania swojej dorosłości". Stosunkowo duża grupa dorastających, szczególnie chłopców, pije średnio lub bardzo intensywnie. Można domniemywać, że stanowią oni, a przynajmniej część spośród nich, grupę z potencjalnymi proble-

mami alkoholowymi w przyszłości. Uzyskane wyniki są zbieżne z wynikami badań prezentowanych we wprowadzeniu. Wpływ grupy rówieśniczej, w ich świetle, ma istotne znaczenie dla intensywności picia przez dorastających, aczkolwiek nie we wszystkich aspektach relacji między dorastającym i grupą rówieśniczą.

Stwierdziliśmy, że jeśli wśród przyjaciół dorastającego powszechne jest picie alkoholu, wówczas im więcej czasu zajmują oni w jego życiu, tym intensywniejsze są jego kontakty z alkoholem. Nie ma znaczenia, w świetle naszych badań, ani to, jak wielu przyjaciół posiada dorastający, ani jakiej jest on płci. Chociaż dziewczęta piją z reguły mniej intensywnie niż chłopcy, to zależności między intensywnością picia a relacjami z rówieśnikami są takie same. Być może istotna dla intensywności picia jest konfiguracja płci przyjaciół, niestety w zgromadzonym materiale nie ma danych pozwalających wykonać odpowiednie analizy.

Ogólnie rzecz biorąc, możemy stwierdzić, że grupy rówieśnicze, do których należą najintensywniej pijący, charakteryzują się raczej pozytywnym stosunkiem do picia alkoholu i intensywnym jego używaniem, dużym wpływem na decyzje swoich członków, odmiennymi poglądami niż rodzice uczestników grupy. Jednocześnie członkowie takiej grupy nie udzielają sobie nawzajem wsparcia ani nie kontrolują swoich negatywnych zachowań. Dorastający, który chce być uczestnikiem takiej grupy, musi zainicjować swoje kontakty z alkoholem albo zwiększyć ich intensywność, gdy pierwsze kontakty ma już za sobą. Jeśli grupa jest dla niego wystarczająco atrakcyjna, zapewne zdecyduje się na taki krok. Można przypuszczać, że o atrakcyjności takiej grupy decyduje nie tylko intensywne picie alkoholu, ale także inne normy grupowe pozwalające członkom "czuć się bardziej dorosłymi" (np. dotyczące współżycia seksualnego, kontroli ze strony innych itd.). Niemniej fakt, że badani, którzy oceniają pozytywnie swoje współżycie z rówieśnikami piją bardziej intensywnie niż ci, którzy oceniają je negatywnie, pozwala przypuszczać, że picie alkoholu jest jednym z ważniejszych czynników integrujących niektóre grupy rówieśnicze.

W świetle uzyskanych wyników można przypuszczać, że skuteczność działań mających na celu zmniejszenie intensywności

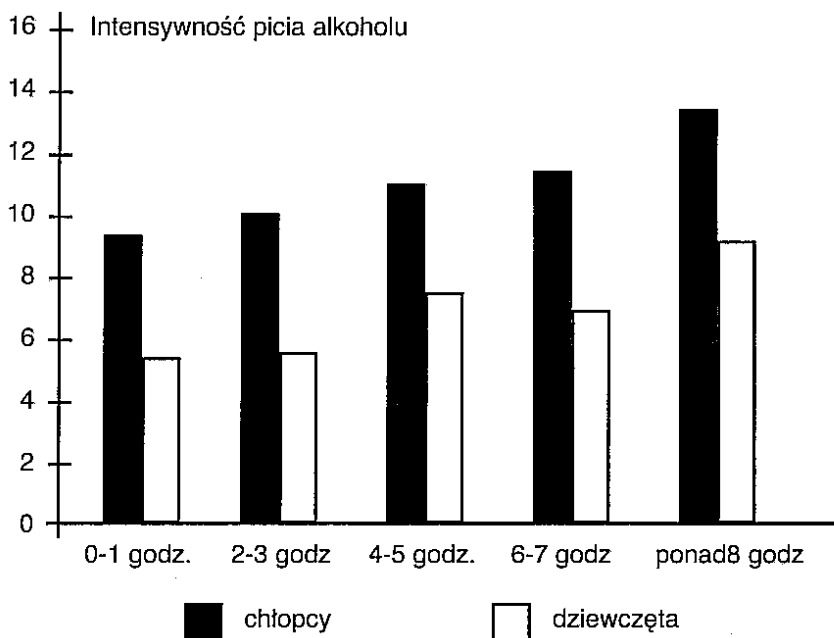


picia alkoholu przez dorastających będzie większa, jeśli działania te skierowane będą na grupę, a nie na poszczególne jednostki, jeśli będą w nich aktywnie uczestniczyć członkowie grup, i jeśli polegać będą na wskazywaniu grupie takich celów, które będą dla niej atrakcyjne, a jednocześnie ich realizacja uniemożliwiać będzie intensywne picie alkoholu (np. działalność sportowa).

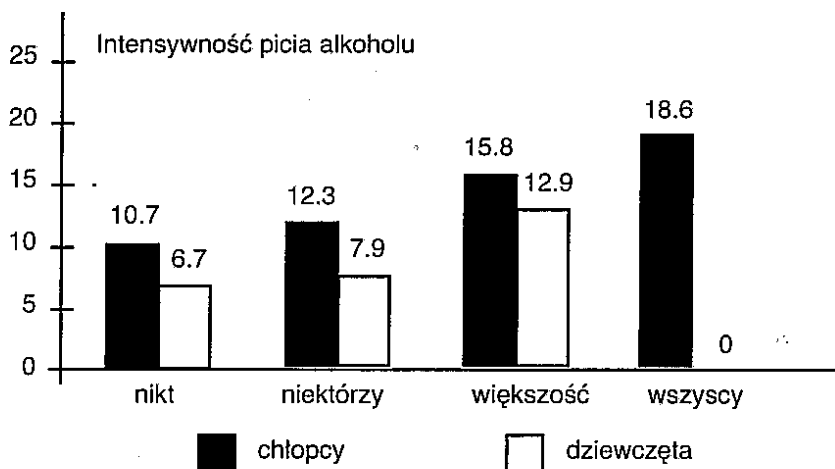
### **Literatura cytowana:**

1. Downs W.R., (1987) "A panel study of normative structure, adolescent alcohol use and peer alcohol use" *Journal of Studies on Alcohol* Mar Vol 48, str. 167-175.
2. Frączek A. (1990) "Rozwój w okresie dorastania a nawykowe palenie i picie", *Nowiny Psychologiczne* nr 5-6, str. 71-83.
3. Frączek A., Stępień E., (1991) "Kwestionariusz TY I ZDROWIE", Warszawa, IPiN.
4. Frączek A., Stępień E., Wójtowicz S. (1992) "Zmienne socjodemograficzne i sytuacja rodzinna a picie alkoholu przez dorastających", opracowanie w druku.
5. Grudziak-Sobczyk E. (1992) "Alkohol a polska młodzież" *Alkohol a Zdrowie*, nr 3, Warszawa, MZiOS.
6. Horan J.J., Straus L.K., (1987) "Substance abuse in adolescence", W: V.B. Van Hasselt, M. Hersen (red.), "Handbook of Adolescent Psychology", Pergamon Press, New York Oxford.
7. Shilts L. (1991) "The relationship of early adolescent substance use to extracurricular activities, peer influence, and personal attitudes", *Adolescence* Fal Vol 26, str. 613-617.
8. Sigger A.J. (1985) "Technical reports series: special study of youth"
9. Wilks J., Callan V.J., Austin D.A., (1989) "Parent, peer and personal determinants of adolescent drinking", *British Journal of Addiction*, Jun Vol 84 (6), str. 619-630.
10. Wójtowicz S. (1992) "Kontakty ze środkami uzależniającymi w okresie dorastania (analiza rozwojowa)", *Alkoholizm i Narkomania*, nr 8, str. 95-116.

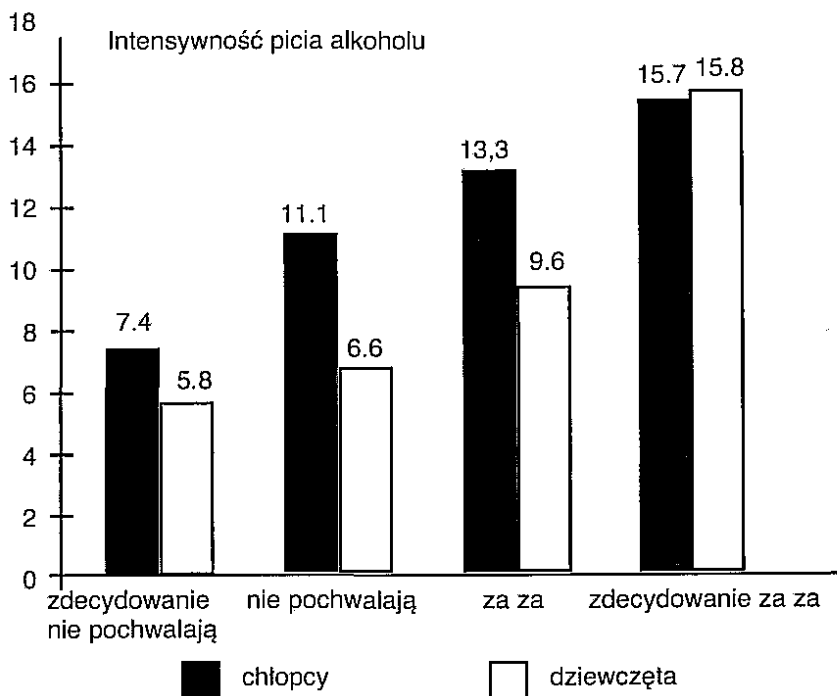
Ryc. 1. Związek między kontaktami z przyjaciółmi a intensywnością picia alkoholu wśród chłopców i dziewcząt.



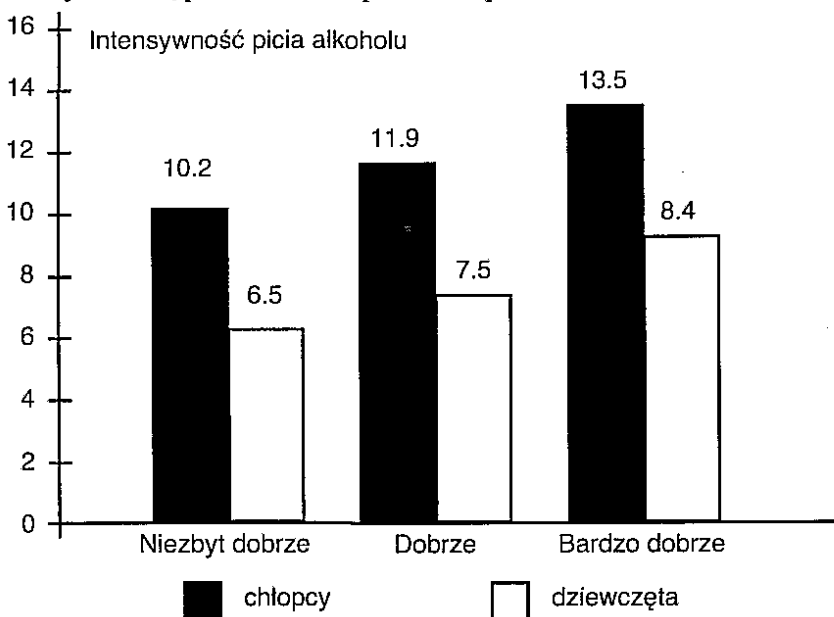
Ryc. 2. Związek między ilością pijących regularnie przyjaciół a intensywnością picia wśród chłopców i dziewcząt



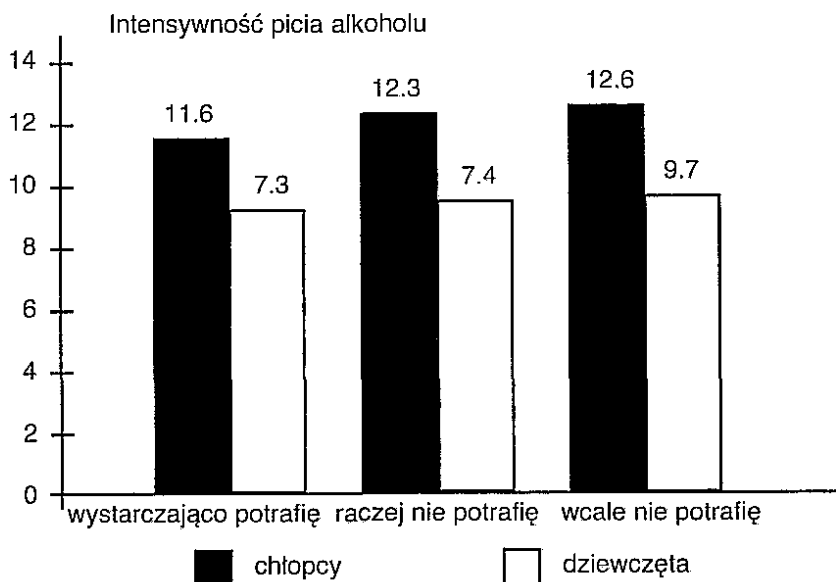
Ryc. 3. Związek między postawami przyjaciół wobec picia alkoholu a intensywnością picia wśród chłopców i dziewcząt.



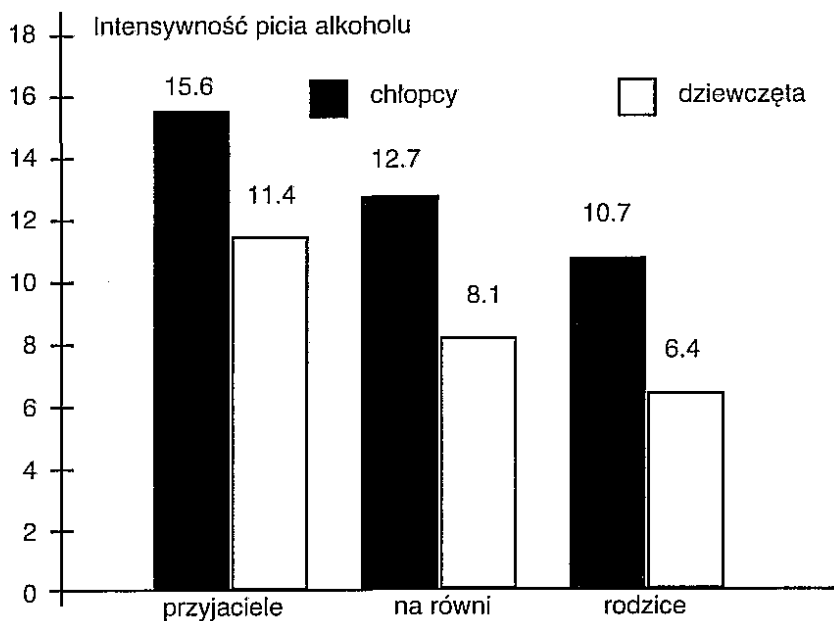
Ryc. 4. Związek między oceną współżycia z przyjaciółmi a intensywnością picia alkoholu przez chłopców i dziewczęta



Ryc. 5. Związek między odpornością na nacisk przyjaciół a intensywnością picia alkoholu wśród chłopców i dziewcząt.



Ryc. 6. Związek między wpływem na podejmowanie decyzji a intensywnością picia wśród chłopców i dziewcząt.



Ryc. 7. Związek między zgodnością rodziców i przyjaciół a intensywnością picia wśród chłopców i dziewcząt.

